

Исаева Р.У., Төлөгөн уулу Мирбек

**ФИЗИКА БОЮНЧА ОКУУЧУЛАРДЫН ӨЗ АЛДЫНЧА ИШТЕРИНИН
ДИДАКТИКАЛЫК МААНИСИ ЖАНА ТҮРЛӨРҮ**

Исаева Р.У., Төлөгөн уулу Мирбек

**ДИДАКТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ И ВИДЫ САМОСТОЯТЕЛЬНЫХ РАБОТ
УЧАЩИХСЯ ПО ФИЗИКЕ**

R.U. Isayeva, Tologon uulu Mirbek

**DIDACTIC VALUE AND TYPES OF INDEPENDENT WORK OF STUDENTS ON
PHYSICS**

УДК: 371.1.53

Бул макалада окуучулардын өз алдынча иштери боюнча педагогикалык изилдөөлөргө талдоо жүргүзүүнүн жана аларды окуп үйрөнүүнүн, физика боюнча окуучулардын өз алдынча иштеринин түрлөрүн жана аларды уюштуруунун дидактикалык шарттарын окуп үйрөнүүнүн жыйынтыктары келтирилген.

Негизги сөздөр: *өз алдынча иш, окутуунун сапаты, дидактикалык мааниси, өз алдынча иштердин түрлөрү, дидактикалык максаттары.*

В данной статье приведены результаты исследований по изучению дидактического значения самостоятельной работы учащихся, виды самостоятельной работы по физике и условия организации их в учебном процессе.

Ключевые слова: *самостоятельная работа, качества обучения, дидактическое значение, виды самостоятельных работ, дидактические цели.*

This article presents the results of studies on the study of the didactic value of independent work studying, the types of independent work in physics and the conditions for organizing them in the educational process.

Key words: *independent work, quality teaching, didactic value, types of independent work, didactic goals.*

Азыркы учурда окуучулардын билим алуу компетенциясын калыптандырууда өз алдынча иштерди уюштуруу жана өркүндөтүү проблемасы актуалдуу мааниге ээ.

Өз алдынча иштөө түшүнүгү дидактикалык түшүнүктөрдүн системасында негизги орунду ээлейт. Ошондуктан анын дидактиканын кайсы категориясына кошулаарын жана мазмуну кандай түшүнүктөрдү камтый тургандыгын аныктоо өтө зарыл. Бирок дидакттар жана методистер азыркы күнгө дейре толук бир бүтүн ой пикирге келише элек. Алардын бири өз алдынча ишти окутууну уюштуруунун бир формасы катары караса, бири окутуу методдорунун бир бөлүгү катары карайт. Ошону менен катар эле өз алдынча ишти окуучулардын окуу ишмердүүлүгүнүн бир түрү катары караган мугалимдердин жана методисттердин тобу бар.

Окуучулардын өз алдынча иштерин уюштуруу аркылуу окуучулар билимге, тажрыйбалуулукка, жөндөмдүүлүккө жана ошону менен бирге кызыгуу менен маселе чечүүгө (активдүүлүктү, өз алдынчалыкты, туруктуулукту, эрктүүлүктү тарбиялоого) жетишет. [2]

Көптөгөн китептерди талдоо көрсөткөндөй өз алдынча иштөөнүн негизги белгилерин тактап көрсөтө алган бирдиктүү бүтүн аныктама жок. Бул түшүнүктү аныктоодо ар башка автор ар түрдүү аныктаманы чыгарып келишет. Методисттердин жана дидакттардын өз алдынча иштөө боюнча изилдөөлөрү али да болсо уланып жаткандыгын белгилеп кетүүбүз керек. Натыйжада, окутуу процесси жаңы теориялар, жоболор жана фактылар менен байытылууда. Азыркы мезгилдеги философиялык, психологиялык, дидактикалык жана методикалык адабияттарда окуучулардын жана студенттердин өз алдынча иштөөсүнүн ар кандай аспектилери каралууда.

Бирок, муну менен бирге кээ бир маселелерди чечүүдө белгилүү бир кыйынчылыктар байкалууда. Буга мисал, “өз алдынча иштөө” түшүнүгү боюнча жалпы кабыл алган бир түшүндүрмөнүн жоктугу. Бул түшүнүктү аныктоодо пикирлердин ар түрдүүлүгү, кээ бир авторлор өз алдынча ишти окутуу методдоруна таандык кылса, экинчилери аны окуу сабактарын уюштуруунун формасы катары карашат, дагы башкалары – окуу ишмердүүлүгүнүн бир түрү катары, кээ бирлери – окутуу каражаты катары карашкандыгынан келип чыгууда.

Өз алдынча иштөө жана анын маселелери менен алектенген окумуштуулардын изилдөөлөрүн анализдөөнүн жыйынтыгында “өз алдынча иштөөнүн” маңызын ачууга жасалган аракеттер, ар бир конкреттүү окумуштуунун көз карашына ылайык, өз алдынча иштөөнүн эң маанилүү деп эсептелген белгилерин аныктоого таянгандыгын көрүүгө болот. Ушуга байланыштуу, окумуштуунун өз алдынча иштөөнүн кайсы белгилерине басым (акцент) жасганына жараша өз алдынча иштөө түшүнүгүнүн мааниси өзгөрөт.

Өз алдынча иштөөгө толугураак аныктаманы А.В. Усова [5] өзүнүн изилдөөлөрүндө берген. Ал өз алдынча иштерди окутуу методдорунун катарына киргизген. Анын ою боюнча өз алдынча иштер бул – окуучулардын атайын белгиленген убакыт ичинде, мугалимдин көрсөтмөсү астында, анын түздөн-түз катышуусуз жүргөн иштер. Мында окуучулар өздөрүнүн акыл күч-аракеттерин тигил же бул формада колдонуу менен оюлган максаттын маанисине түшүнүп, жетүүгө умтулат. Берилген аныктама окуучулардын өз алдынча иштеринин

бардык жактарын камтыйт. Мында окуучулардын өз алдынча иштерди аткарууда кандай акыл жана күч аракеттерин колдоноору так көрсөтүлгөн жана мугалимдин ролу айкындалган. Изилдөөчүлөрдүн өз алдынча иштөөнүн маңызын аныктоодогу ойлорунун бирдиктүү болбошу, педагогика илими анын табиятын аныктоого алсыз болгондугунан эмес, бул дидактикалык объекттин көп аспектүүлүгүнөн, анын структурасынын татаалдыгынан кабар берет.

Азыркы мезгилде “өз алдынча иштөө” түшүнүгүнүн аныктамасына бир канча түрдөгү көз караштар болгондугуна байланыштуу, анын проблемаларын изилдөөчүлөр бул түшүнүктүн статусуна да ар кандай көз карашта. Алардын ою боюнча өз алдынча иштөө бул:

- окутуу формасы (Н.Г. Дайри, Г.Г. Левитас);
- окутуу методу (А.В. Усова, Ю.К. Бабанский, В.Г. Осмоловский);
- окуу ишмердүүлүгүнүн түрү (Р.А. Низамов, Г.А. Ляпина);
- таанып-билүү ишмердүүлүгүн уюштуруунун жана башкаруунун каражаты (П.И.Пидкасистый, Т.И. Шамова ж.б.);
- мугалим тарабынан уюштурулган жана анын ишмердүүлүгүнүн аспекти болуп эсептелген окутуу шарттарынын өзгөчө системасы; мугалимдин кылдаат башкаруусу астында студенттердин өз алдынча таануучулук ишмердүүлүгү (М.И. Пискунов).

[1] Биздин оюбуз боюнча, өз алдынча иш - атайы бөлүнгөн убакытта мугалимдин тапшырмасы боюнча, мугалимдин жеке катышуусуз, бирок анын көзөмөлү астында окуучу тарабынан аткарылган жумуш. Бул ишти аткарууда окуучулар акыл эстүүлүгүн тиги же бул формада (оозеки жооп, график тургузуу, тажрыйба жасоо, эсептөө ж.б.)

колдонуу менен коюлган максатка жетүүгө ишеничтүү умтулушат. Өз алдынча иштөө бул – мугалим менен окуучунун өз ара байланышкан ишмердүүлүгүнүн өзгөчөлүктөрүн чагылдыруучу татаал дидактикалык түзүлүш. Мугалимге карата бул иш - окутуу методу дагы, окуу каражаты дагы, өз ара байланышкан ишмердүүлүктүн формасы да боло алат, ал эми окуучуга карата – окуу методу, таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн ыкмасы, окуу-таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн формасы жана окуу-таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн формасы жана окуу-таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн өзү да боло алат. Өз алдынча иш окуучулардын рационалдуу ыкмаларды изилдөөсү жана иштин жыйынтыгынын анализи менен байланышкан активдүү акыл – ой аракетин көрсөтөт.

Физиканы окутуу процессинде, окуучулардын өз алдынча билимге, жөндөмдүүлүккө ээ болуусуна жардам берген, өз алдынча иштин ар кандай түрлөрү колдонулат. Өз алдынча иштөөнүн түрлөрүнүн классификациялары анын ар жактарын чагылдырат жана бирөө экинчисине каршы келбейт. Бир эле иштин түрү анын дидактикалык милдети, билим булактарынын жана ишмердүүлүктүн ыкмасына, окуучулардын өз алдынчалуулугунун деңгээлине жараша каралышы мүмкүн. Өз алдынча иштердин аныктамасы жана классификациясы менен байланыштуу проблемаларды чечүүдөгү ар кандай багыттардын жана мамилелердин келтирилген обзору, бул проблемалар методисттерди жана дидакттарды дайыма кызыктырып келгендиги жөнүндө кабар берет. [4]

Жыйынтыгында, жогоруда айтылган окумуштуулардын изилдөөлөрүнүн негизинде окуучулардын өз алдынча иштери боюнча төмөнкүдөй класстарга бөлсөк болот.

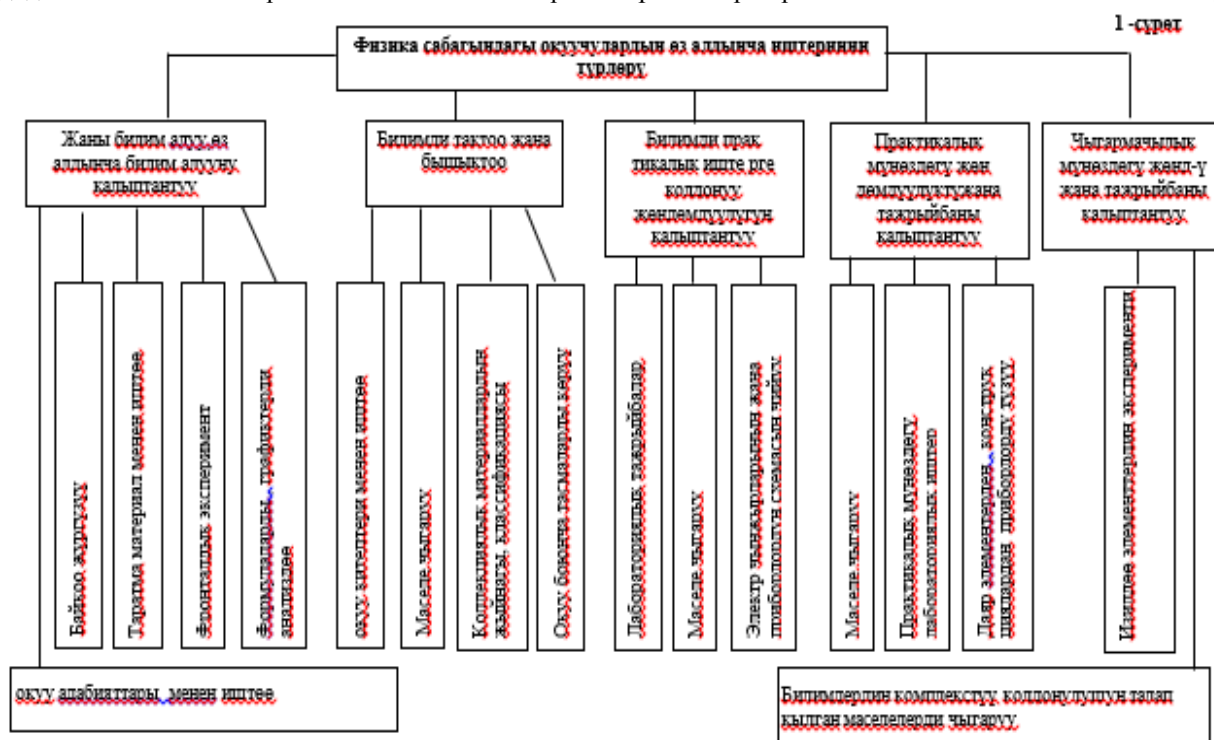
1-таблица. Өз алдынча иштердин классификациясы

№	Классификациянын негизи	Өз алдынча иштин түрлөрү
1	Дидактикалык максаты	1. Жаңы билимдерге ээ болуу, өз алдынча билимдерге ээ болуу билгичтигин өздөштүрүү 2. Билимдерди бышыктоо, тактоо, тереңдетүү жана жалпылоо 3. Билимдерди окуу жана практикалык маселелерди чечүүдө колдоно алуу билгичтиктерин калыптандыруу 4. Чыгармачыл мүнөздөгү билгичтиктерди, билимдерди татаалдаштырылган кырдаалдарда колдоно алуу, билгичтиктерин калыптандыруу
2	Окуучулардын ишмердүүлүгүн уюштуруу формасы	Фронталдык, группалык, индивидуалдык
3	Окуучулардын ишмердүүлүгүнүн ыкмалары жана каражаттары	Байкоо жүргүзүү, китеп жана башка басылма материалдар менен иштөө, маселелерди чыгаруу жана түзүү, компьютер менен иштөө, кинофильм көрүү, таянуу сигналдары бар барактарды түзүү, рецензиялоо, доклад билдирүү, экскурсия ж.б.
4	Тапшырманын формасы боюнча	Таануу, тандоо, кайрадан айтып же жасап берүү, кайрадан жасоо, аткаруунун жаңы методун табуу.
5	Жооптун формасы	Жазуу, оозеки жана графикалык.
6	Окуучулардын ишмердүүлүгүнүн мүнөзү	Репродуктивдүү, жарым-жартылай издөөчүлүк, изилдөөчүлүк.
7	Аткаруу орду	Сабакта, сабактан тышкары
8	Окутуу процессиндеги орду	Окуу материалы менен таанышуу, аны түшүнүү жана колдонуу этаптарында берилген

9	Түшүнүктөрдү калыптандырууда өз алдынча иштердин ролу	1. Түшүнүктүн касиеттерин тактоо 2. Таанып-билүүчүлүк жана практикалык мүнөздөгү 3. Маселелерди чыгарууда түшүнүктөрдү колдоно алуу 4. Билгичтиктерин иштеп чыгуу 5. Түшүнүктөрдү конкретизациялоо 6. Түшүнүктөрдү классификациялоо, системалаштыруу
10	Татаалдыгы	Жеңил, орточо оордукта, оор.
11	Өз алдынча иштөөнүн методдору:	1. Жалгыз бир объекти байкоо 2. Салыштырмалуу-аналитикалык байкоо 3. Окуу эксперименти 4. Конструкциялоо жана моделдөө 5. Маселелерди чыгаруу 6. Китеп менен иштөө

Өз алдынча иштөөнүн түрлөрүнүн классификациялары анын ар тараптуу жактарын чагылдырат жана бирөө экинчисине каршы келбейт. Бир эле иштин түрү анын дидактикалык милдети, билим булактарынын жана ишмердүүлүктүн ыкмасына, окуучулардын өз алдынчалуулугунун деңгээлине жараша каралышы мүмкүн. Өз алдынча иштердин аныктамасы жана классификациясы менен байланыштуу проблемаларды чечүүдөгү ар кандай багыттардын жана мамилелердин келтирилген обзору, бул проблемалар методисттерди жана дидакттарды дайыма кызыктырып келгендиги жөнүндө кабар берет.

Өз алдынча иштөөнүн түрлөрүнүн ар түрдүүлүгү 1- сүрөттө жана 1 - таблицада көрсөтүлгөн жана алар дидактикалык максаттары боюнча атайын топторго бөлүнгөн. Ар бир топ боюнча кенен токтолсок болот. [3]

Жыйынтыктап айтсак, окуучулардын өз алдынча иштин дидактикалык маанисин жана анын түрлөрүн, окуу процессинде колдонуу жолдорун билүү учурдагы мугалимдердин маанилүү милдеттеринин болуп эсептелет.

Литература:

1. Ефремова Н.А., Рудковская В.Ф. Самостоятельной работа: организация, осуществление и контроль // Современные проблемы науки и образования. – № 4. М.: – 2016.
2. Койчуманов М.К. Жогорку окуу жайында физиканы окутуунун методикасы / КР билим берүү министрлиги, Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети. -216 б., «МОК» басма борбору, Бишкек, 2005
3. Кучеренко М.А. Совершенствование самостоятельной работы по физике на основе стратегий смыслового чтения // Педагогика. №4 (192), -М.: 2016
4. Мамбетакунов Э. Физиканы окутуу теориясы жана практикасы, КР ББМ, Ж.Баласагын КУУ, НМУ.– Б.: «МОК», 2004
5. Усова А.В., Вологодская З.А. Самостоятельная работа учащихся по физике в средней школе. -М. Просвещение, 1981

Рецензент: к.т.н., доцент Токонбекова К.Ч.